

Received: 29 November 2025

Revised: 24 April 2026

Accepted: 29 April 2026

LIP MECHANISM: DRIVING LOCAL ECONOMY AND ENHANCING COMMUNITY WELL-BEING IN NAKHON SAWAN

Chayaporn BOONRUANGSAK¹, Pimara THONGSAEN¹ and Siriwattana LABHLAY¹

1 Faculty of Science and Technology, Nakhon Sawan Rajabhat University, Thailand;
dchayaporn@gmail.com (C. B.)

Handling Editor:

Associate Professor Dr.Chanchai BUNCHAPATTANASAKDA Stamford International University, Thailand
(This article belongs to Theme 1: Humanities & Social Sciences for Sustainability)

Reviewers:

- 1) Assistant Professor Dr.Nattawut ROONGWONG SSVIT, Thailand
- 2) Dr.Maneerat MITPRASAT National Human Rights Commission, Thailand
- 3) Dr.Sudarat RODBOONGSONG Uttaradit Rajabhat University, Thailand

Abstract

This participatory action research investigates developing a Community Learning and Innovation Platform (LIP) to drive the grassroots economy and enhance community well-being in Nakhon Sawan Province. Using a qualitative methodology across 10 target sub-districts, the study rigorously collected data from 330 key informants—including community leaders, local scholars, and network partners—through in-depth interviews, focus groups, and participant observation. Content analysis showed that the LIP effectively connects indigenous social capital with modern management practices through participatory learning. This intervention successfully established 12 concrete community economic activities, demonstrably reducing household expenses and increasing local income. Crucially, the platform cultivated 200 "community innovators" equipped to act as change agents, transferring appropriate technologies back into their communities. Furthermore, Local Administrative Organizations shifted from mere implementers to strategic facilitators. Ultimately, this systematic economic mobilization significantly strengthened holistic community well-being across physical, mental, social, and cognitive dimensions, directly contributing to the localized achievement of the Sustainable Development Goals (SDGs).

Keywords: Learning and Innovation Platform, Community Economy, Community Well-Being, Community Innovators, Participatory Action Research

Citation Information: Boonruangsak, C., Thongsaen, P., & Labhlay, S. (2026). LIP Mechanism: Driving Local Economy and Enhancing Community Well-Being in Nakhon Sawan. *Thai Interdisciplinary and Sustainability Review*, 15(1), Article 19. <https://doi.org/10.14456/tisr.2026.19>

กลไกการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน: การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก เพื่อยกระดับสุขภาวะชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์

ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์¹, พิมรา ทองแสง¹ และ ศิริวัฒนา ลาภหลาย¹

¹ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; dchayaporn@gmail.com (ชยภรณ์)

บรรณาธิการผู้รับผิดชอบบทความ:

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย บัญชาพัฒนศักดิ์ มหาวิทยาลัยน่านาชาติแสดมฟอร์ด
(บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของหัวเรื่องที่ 1: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อความยั่งยืน)

ผู้ทรงคุณวุฒิผู้พิจารณาบทความ:

1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภูมิ รุ่งวงษ์	สถาบันสารสนเทศเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ
2) อาจารย์ ดร.มณีนรัตน์ มิตรปราสาท	คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
3) อาจารย์ ดร.สุดาร์ตน์ รอดบุญส่ง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ มุ่งศึกษาการพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (LIP) เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและยกระดับสุขภาวะในจังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในพื้นที่เป้าหมาย 10 ตำบล เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างลุ่มลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 330 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน และภาคีเครือข่าย ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า ระบบ LIP ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงทุนทางสังคมเข้ากับการจัดการสมัยใหม่ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การขับเคลื่อนดังกล่าวก่อให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน 12 ชุดกิจกรรม ที่ช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้อย่างเป็นรูปธรรม ที่สำคัญแพลตฟอร์มนี้สามารถบ่มเพาะ "นวัตกรรมชุมชน" จำนวน 200 คน ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่พร้อมถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน นอกจากนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนบทบาทสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกเชิงกลยุทธ์ ท้ายที่สุด การขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบนี้ได้เสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมของชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งตอบสนองต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน, เศรษฐกิจชุมชน, สุขภาวะชุมชน, นวัตกรรมชุมชน, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ข้อมูลการอ้างอิง: ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์, พิมรา ทองแสง และ ศิริวัฒนา ลาภหลาย. (2569). กลไกการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน: การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับสุขภาวะชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์. สหวิทยาการและความยั่งยืนปริทัศน์ไทย, 15(1), บทความที่ 19. <https://doi.org/10.14456/tisr.2026.19>

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

บทนำ

ประเทศไทยกำลังขับเคลื่อนการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ซึ่งมุ่งพลิกโฉมประเทศด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ท่ามกลางความท้าทายจากวิกฤตหลังโควิด-19 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และสังคมสูงวัย (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020; 2022) อย่างไรก็ตาม การแปลงนโยบายระดับชาติลงสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ (Area-based) ยังคงเผชิญข้อจำกัดในการเชื่อมโยงเป้าหมายกับบริบทที่แท้จริงของชุมชน ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจฐานรากและความเหลื่อมล้ำยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร (Amornwiwat, 2001; Ganjanapan, 2015) จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งมีต้นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งแต่ยังคงประสบปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องสร้างกลไกการเรียนรู้ใหม่ในระดับพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Ministry of Higher Education, 2021; Wasi, 2011) งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (Learning and Innovation Platform: LIP) เพื่อบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย ภาครัฐชาวบ้าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบ่มเพาะนวัตกรรมชุมชนให้สามารถนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ยกระดับรายได้ ลดรายจ่าย และสร้างเสริมสุขภาวะองค์กร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและต้นทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง แต่จากการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันพบว่าประชาชนในระดับฐานรากยังคงประสบปัญหาความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ภาระหนี้สิน และปัญหาสุขภาพที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าล้าหลังเพียงนโยบายจากส่วนกลางไม่อาจแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด จำเป็นต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้และกลไกใหม่ในระดับพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนสามารถลุกขึ้นมาจัดการตนเองและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Ministry of Higher Education, 2021; Wasi, 2011)

การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (Learning and Innovation Platform: LIP) ซึ่งเป็นนวัตกรรมกระบวนการที่เชื่อมโยงการทำงานระหว่างภาคีเครือข่าย ภาครัฐชาวบ้าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาทักษะให้กับนวัตกรรมชุมชน ให้มีความสามารถในการรับและปรับใช้นวัตกรรมพร้อมใช้ (Appropriate Technology) ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยมุ่งหวังให้เกิดการยกระดับรายได้ ลดรายจ่าย และสร้างเสริมสุขภาวะที่ดี นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนและการสร้างเสริมสุขภาวะ

เศรษฐกิจชุมชนไม่ได้มีความหมายเพียงแค่งิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้ แต่เป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรและทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองได้ ตามแนวคิดของ Nartsupha (2010) ที่เน้นย้ำว่าเศรษฐกิจชุมชนต้องมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดธุรกิจชุมชนของ Phetprasert (1999) ที่มองว่าเป้าหมายสูงสุดของธุรกิจชุมชนคือ "กำไรสังคม" หรือความอยู่ดีมีสุขร่วมกันมากกว่ากำไรที่เป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว ในมิติด้านสุขภาวะ (Well-being) เศรษฐกิจชุมชนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพชีวิต ตามกรอบแนวคิดปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ (Social Determinants of Health) การที่ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร มีรายได้ที่เพียงพอ และมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพกายและใจที่ดี งานวิจัยนี้จึงประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มาเป็นกรอบในการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ากับการสร้างเสริมสุขภาวะ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและการรักษาระบบนิเวศของชุมชน (Seyfang & Smith, 2007; Magis, 2010)

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

แนวคิดระบบการเรียนรู้ทางสังคมและแพลตฟอร์มนวัตกรรม

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในบริบทปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยกลไกการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (LIP) ที่พัฒนาขึ้นในการศึกษานี้ มีรากฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของ Bandura (1977) ซึ่งอธิบายว่าการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากการสังเกต การเลียนแบบ และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนี้เมื่อถูกจัดการอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติของคนในชุมชน (Reed et al., 2010) นอกจากนี้ LIP ยังทำหน้าที่เป็น "แพลตฟอร์มนวัตกรรม" (Innovation Platform) ซึ่ง Manzini & Coad (2015) อธิบายว่าเป็นพื้นที่กลางที่เปิดโอกาสให้ผู้คนที่มีความหลากหลาย (เช่น ราษฎรชาวบ้าน นักวิชาการ และภาครัฐ) มาแลกเปลี่ยนความรู้และร่วมกันสร้างสรรค์ทางออกใหม่ๆ (Co-creation) เพื่อแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในระดับท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่เน้นพื้นที่เป็นฐาน (Area-based Development)

แนวคิดนวัตกรรมสังคมและการแพร่กระจายนวัตกรรม

หัวใจสำคัญของความสำเร็จในระบบ LIP คือ คน หรือนวัตกรรมชุมชน (Community Innovators) ตามทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovations) ของ Rogers (2003) ซึ่งจำแนกกลุ่มคนในสังคมออกเป็นกลุ่มต่างๆ โดยกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลง คือ กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agents) หรือผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในระยะแรก (Early Adopters) บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมต่อและถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ ไปสู่สมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน ในบริบทของการวิจัยนี้ นวัตกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเทคโนโลยีขั้นสูง แต่หมายรวมถึงนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) ซึ่ง Shockley (2015) ให้ความหมายว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นในรูปแบบใหม่ที่สร้างสรรค์และยั่งยืนกว่าเดิม การสร้างนวัตกรรมชุมชนจึงเป็นการสร้างทุนมนุษย์ที่ยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ (Community Resilience)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยประยุกต์ใช้โมเดลระบบ (System Approach) ดังแสดงในภาพที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ปัจจัยนำเข้า (Input): ทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชน 4 ระดับ (บุคคล, กลุ่ม, เครือข่าย, หน่วยงาน) และข้อมูลบริบทพื้นที่
- 2) กระบวนการ (Process): การขับเคลื่อนผ่านระบบ LIP ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การถอดบทเรียน และการพัฒนานวัตกรรมชุมชน และยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
- 3) ผลผลิต (Output): ชุดกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน 12 ด้าน และนวัตกรรมชุมชนที่มีสมรรถนะสูง
- 4) ผลลัพธ์ (Outcome): การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชนและสุขภาวะชุมชนที่ดี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

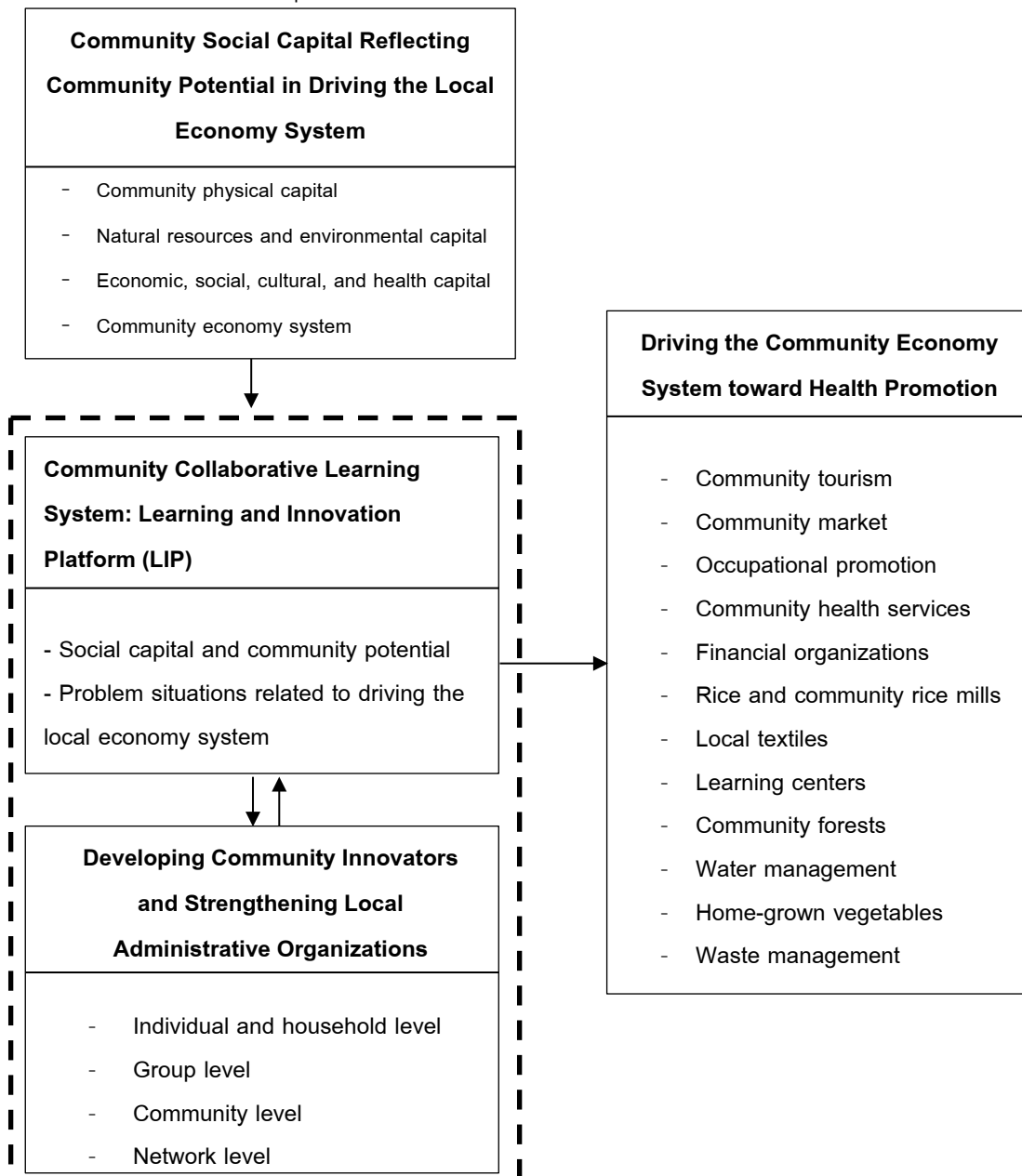

Figure 1 Conceptual Framework

สมมติฐานการวิจัย

จากการประยุกต์ใช้โมเดลระบบข้างต้น การวิจัยครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานหลักว่า ระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (LIP) เป็นกลไกเชิงประจักษ์ที่สามารถเชื่อมโยงทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการจัดการสมัยใหม่ได้อย่างไร้รอยต่อ นำไปสู่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจฐานรากที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพกว่าการดำเนินงานแบบแยกส่วน โดยมีตัวแปรสำคัญคือ "นวัตกรรมชุมชน" ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการถ่ายทอดความรู้และกระตุ้นให้เกิดการยอมรับนวัตกรรม เพื่อยกระดับเศรษฐกิจทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน ท้ายที่สุด ความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เกิดขึ้นจะมีความสัมพันธ์เชิงบวกโดยตรงกับสุขภาวะของคนในชุมชน กล่าวคือ เมื่อชุมชนมีความมั่นคงทางรายได้และมีศักยภาพในการจัดการตนเองที่ดี ย่อมส่งผลให้คุณภาพชีวิตและสุขภาวะองค์กรดีขึ้น นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

กรอบการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการใช้พื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา (Area-based Development) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลทุนทางสังคมเข้ากับองค์ความรู้ท้องถิ่น โดยเริ่มต้นจากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ 10 ตำบลของจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อสอบถามสถานะของทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และศักยภาพในการผลิต ข้อมูลเชิงลึกเหล่านี้ถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกับสถานการณ์ปัญหา เพื่อพัฒนาเป็นระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (LIP) ซึ่งแพลตฟอร์มนี้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับชุมชน

กลไกสำคัญในการขับเคลื่อน LIP คือการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีทักษะในการรับและปรับใช้นวัตกรรม เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นรูปธรรมในระดับต่างๆ อาทิ การท่องเที่ยวชุมชน ตลาดสีเขียว องค์กรการเงิน และโรงสีชุมชน ควบคู่ไปกับการยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ให้มีขีดความสามารถในการวิเคราะห์ทุนทางสังคม 4 ระดับ (บุคคล กลุ่ม หน่วยงาน และชุมชน) เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเชื่อมโยงนวัตกรรมเข้ากับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชนและการสร้างเสริมสุขภาวะอย่างเป็นระบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อถอดบทเรียนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่บูรณาการทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการทำงานออกเป็น 2 ระยะสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและรอบด้าน ได้แก่

ระยะที่ 1 การสังเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Document Synthesis): ผู้วิจัยมุ่งเน้นการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากระบบข้อมูลตำบล (TCNAP) และข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เพื่อประเมินสถานการณ์ทุนทางสังคมและศักยภาพเชิงพื้นที่ก่อนการลงปฏิบัติการจริง

ระยะที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study): เป็นกระบวนการลงพื้นที่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านระบบการเรียนรู้ร่วมกัน (LIP) โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ 4 ประการ ได้แก่ (1) การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกรอบความคิด (Mindset) (2) การนำฐานข้อมูลชุมชนมาสังเคราะห์เพื่อค้นหานวัตกรรมที่เหมาะสม (3) การบ่มเพาะ "นวัตกรรมชุมชน" ให้มีทักษะการรับและปรับใช้นวัตกรรม (Adoption of Innovation) อาทิ การท่องเที่ยวชุมชน ตลาดนัดสีเขียว และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และ (4) การยกระดับขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน

พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 10 ตำบล ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ โดยพิจารณาจากความเข้มแข็งของทุนทางสังคมและความพร้อมของภาคีเครือข่าย ได้แก่ (1) ตำบลเกยไชย (2) ตำบลพรหมนิมิต (3) ตำบลห้วยหอม (4) ตำบลลาดทิพรส (5) ตำบลเขาชายธง (6) ตำบลอุดมธัญญา (7) ตำบลเขานกแก้ว (8) ตำบลบึงเสนาท (9) ตำบลนครสวรรค์ตก และ (10) ตำบลห้วยตึงรัง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 330 คน จำแนกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่ และปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ทรงภูมิปัญญา กลุ่มภาคีหุ้นส่วนการพัฒนา ประกอบด้วยผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาการ และบุคลากรสาธารณสุข และกลุ่มปฏิบัติการระดับพื้นที่ ประกอบด้วยนวัตกรรมชุมชน แกนนำวิสาหกิจชุมชน และเกษตรกรต้นแบบ

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

เครื่องมือการวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลุ่มลึก (Thick Description) ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเจาะลึกมุมมอง ประสบการณ์ และองค์ความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) ของผู้นำชุมชน การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อระดมความคิดเห็น สร้างฉันทามติ และถอดบทเรียนความสำเร็จร่วมกัน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อบันทึกบริบทสภาพแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และพลวัตที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินกิจกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามแนวคิดของ Miles & Huberman (1994) โดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล (Data Organization) และถอดบทเรียนอย่างละเอียด จากนั้นดำเนินการลดทอนข้อมูล (Data Reduction) ด้วยการกำหนดรหัส (Coding) เพื่อจำแนกหมวดหมู่ประเด็นตามกรอบทฤษฎีทางสังคม 4 ระดับ และทำการสังเคราะห์ข้อสรุป (Conclusion Drawing) โดยกระบวนการทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความถูกต้องแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการ เพื่อยืนยันความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัย**กระบวนการพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน**

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (Learning and Innovation Platform: LIP) เป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ของคนในชุมชนจากการเป็นผู้รอรับความช่วยเหลือ สู่การเป็นผู้จัดการตนเอง โดยกระบวนการขับเคลื่อน LIP ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนสำคัญ คือ

- 1) การค้นหาทุนและศักยภาพ (Capital Identification): ชุมชนร่วมกันสำรวจและวิเคราะห์ทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชน 4 ระดับ (บุคคล กลุ่ม เครือข่าย และหน่วยงาน) เพื่อให้เห็นจุดแข็งของตนเองบนฐานข้อมูลจริง
- 2) การพัฒนาคนและนวัตกรรม (Capacity Building): การเติมเต็มทักษะใหม่ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างแกนนำที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและมองเห็นโอกาสทางเศรษฐกิจ
- 3) การขับเคลื่อนปฏิบัติการ (Action Driver): การนำแผนงานไปสู่การลงมือทำจริงจนเกิดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

รูปธรรมความสำเร็จของกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนรายพื้นที่

จากการขับเคลื่อนผ่านระบบ LIP ก่อให้เกิดรูปธรรมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนที่ครอบคลุมวิถีชีวิต จำนวน 12 ชุด กิจกรรม ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันตามบริบททุนทางสังคม ดังปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลรายพื้นที่ดังนี้

- 1) กลุ่มความมั่นคงทางอาหารและเกษตรปลอดภัย: ตำบลอุดมธัญญา อำเภอตากฟ้า และตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง ประสบความสำเร็จในการพัฒนาระบบ "ข้าวและโรงสีชุมชน" โดยมีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อแปรรูปข้าว สร้างแบรนด์สินค้าชุมชน และเชื่อมโยงตลาดผู้บริโภคโดยตรง ซึ่งช่วยแก้ปัญหาราคาข้าวตกต่ำและลดต้นทุนการผลิต ตำบลบึงเสนาท อำเภอเมืองนครสวรรค์ โดดเด่นด้านการทำเกษตรผสมผสานและการปลูกผักสวนครัวเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือนและสร้างรายได้หมุนเวียนรายวัน
 - 2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์: ตำบลพรหมนิมิต อำเภอตากถ้ำ ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูภูมิปัญญา "ผ้าทอพื้นเมือง" โดยกลุ่มสตรีแม่บ้านได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และตลาดขายให้ทันสมัย (Modernization) จนได้รับการยอมรับเป็นสินค้า OTOP ระดับจังหวัด สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน
- ตำบลหัวดง อำเภอเก้าเลี้ยว มีความเข้มแข็งด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ซึ่งเกิดจากการนำนวัตกรรมการถนอมอาหารและการบรรจุภัณฑ์ (Packaging) มายกระดับสินค้าชุมชนให้เก็บรักษาได้นานขึ้นและขนส่งได้ง่าย

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

3) กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน: ตำบลลาดทิพรส อำเภอตาคลี และตำบลหัวดง อำเภอเก้าเลี้ยว สามารถจัดตั้งและบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำสำหรับการประกอบอาชีพ และจัดสวัสดิการเพื่อลดภาระหนี้สินของสมาชิกในชุมชน

4) กลุ่มบริการสังคมและสุขภาวะ: ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองนครสวรรค์ เป็นต้นแบบด้านระบบสุขภาพชุมชนและการดูแลผู้สูงอายุ โดยมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง อบต. รพ.สต. และ อสม. ในการจัดระบบดูแลระยะยาว (Long-term Care) และส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ตำบลเขาชนไก่ อำเภอแม่วังค์ พัฒนาพื้นที่เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน และแหล่งท่องเที่ยววิถีเกษตร เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่และผู้มาเยือนจากภายนอก

การสร้างนวัตกรรมชุมชน

ผลสัมฤทธิ์เชิงคุณภาพที่สำคัญที่สุดคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยโครงการสามารถสร้าง นวัตกรรมชุมชน จำนวน 200 คน ที่มีคุณลักษณะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agents) โดยพบการเปลี่ยนแปลงสมรรถนะ (Competency) ใน 3 ด้าน คือ

- 1) ด้านความรู้ (Knowledge): มีความเข้าใจในการใช้ข้อมูลชุมชน (Data Literacy) เพื่อวิเคราะห์ต้นทุน กำไร และโอกาสทางการตลาด
- 2) ด้านทักษะ (Skills): เกิดทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร และทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ
- 3) ด้านเจตคติ (Attitude): มีจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน (Self-efficacy)

ผลลัพธ์ต่อการสร้างเสริมสุขภาวะและความยั่งยืน

ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนส่งผลเชื่อมโยงไปสู่การมีสุขภาวะที่ดีใน 4 มิติ ได้แก่

- 1) มิติกาย: ประชาชนบริโภคอาหารปลอดภัยและมีสิ่งแวดล้อมที่ดีจากการจัดการขยะและเกษตรอินทรีย์
- 2) มิติใจ: ความเครียดลดลงเนื่องจากมีความมั่นคงทางรายได้และมีสวัสดิการชุมชนรองรับ
- 3) มิติสังคม: เกิดความสามัคคีและการเกื้อกูลกันในชุมชนผ่านกิจกรรมกลุ่มอาชีพและกองทุน
- 4) มิติปัญญา: เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ซึ่งผลลัพธ์ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในด้านการขจัดความยากจน (Goal 1) การมีสุขภาพดีและความเป็นอยู่ที่ดี (Goal 3) และการส่งเสริมการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (Goal 12)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการใน 10 ตำบลของจังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ โดยพบว่าหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาเศรษฐกิจฐานรากไม่ได้อยู่ที่เม็ดเงินลงทุน แต่อยู่ที่การสร้างระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (LIP) ซึ่งทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือทางปัญญาที่ช่วย "ระเบิดจากข้างใน" เปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคนในชุมชนจากการเป็นผู้รอคอยความช่วยเหลือ มาสู่การเป็นผู้จัดการตนเองที่ชาญฉลาด โดยใช้ข้อมูลทุนทางสังคมเป็นเข็มทิศนำทางในการตัดสินใจ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดดอกผลความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมครอบคลุมวิถีชีวิตชุมชนถึง 12 ชุดกิจกรรม

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดเชิงลึก พบว่าแต่ละพื้นที่สามารถดึงศักยภาพเฉพาะถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่โดดเด่นและแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ อาทิ ความสำเร็จในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของ ตำบลอุดมธัญญาและตำบลเกยไชย ที่สามารถรวมกลุ่มชาวนาแก้ปัญหาการค้าข้าวตกต่ำด้วยการจัดตั้งโรงสีชุมชนและแปรรูปข้าวสร้างแบรนด์ของตนเอง ในขณะที่ ตำบลพรหมนิมิต สามารถชุบชีวิตภูมิปัญญาผ้าทอพื้นเมืองให้กลับมามีลมหายใจอีกครั้งด้วยการออกแบบลวดลายที่ทันสมัยจนเป็นที่ต้องการของตลาด เช่นเดียวกับ ตำบลหัวดงและตำบลลาดทิพรส ที่ประสบ

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

ความสำเร็จในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน ผ่านการจัดตั้งสวัสดิการชุมชนที่ช่วยปลดปล่อยภาระหนี้สินให้แก่สมาชิก หรือแม้แต่ในมิติทางสังคม ตำบลนครสวรรค์ตก ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งในการจัดการระบบดูแลผู้สูงอายุ รองรับสังคมสูงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกเหนือจากความสำเร็จที่เป็นชิ้นงานและกิจกรรมแล้ว ผลสัมฤทธิ์ที่มีคุณค่าสูงสุดของงานวิจัยนี้ คือ การ สร้างคน โดยสามารถบ่มเพาะนักกิจกรรม ได้จำนวนกว่า 200 คน ให้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agents) ที่เปี่ยมด้วยทักษะใหม่ ทั้งความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการตลาด และการบริหารจัดการกลุ่มที่โปร่งใส บุคคลเหล่านี้คือฟันเฟืองสำคัญที่จะทำหน้าที่สานต่องานและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นการยืนยันสมมติฐานที่ว่า เมื่อเศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง ปากท้องอิ่ม และหนี้สินลดลง ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการมีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกายและทางใจ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนนครสวรรค์ที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปใช้

จากผลการวิจัย ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรผลักดันระบบการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (LIP) ให้เป็นกลไกเชิงนโยบายในระดับพื้นที่ เพื่อบูรณาการข้อมูลทุนทางสังคมและองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ พร้อมกันนี้ ควรยกระดับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จากผู้ดำเนินโครงการไปสู่ศูนย์กลางการจัดการความรู้ โดยบูรณาการข้อมูลจาก LIP เข้ากับแผนการพัฒนาและแผนเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ การขับเคลื่อนนโยบายควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนงบประมาณและพื้นที่การเรียนรู้เพื่อพัฒนานวัตกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง และนำแนวทาง ABC Model (Area-Business-Citizen) มาเป็นกรอบเชิงบูรณาการเพื่อเพิ่มความยั่งยืนของเศรษฐกิจและสุขภาวะชุมชน อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ การวิจัยในระยะต่อไปควรขยายผลสู่การศึกษาเชิงเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้แพลตฟอร์ม LIP ในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน เพื่อระบุปัจจัยความสำเร็จและข้อจำกัดที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการวิจัยเชิงลึกเพื่อประเมินผลกระทบด้านสุขภาวะองค์รวมที่เกิดจากเศรษฐกิจชุมชน ควบคู่ไปกับการศึกษาบทบาทของนวัตกรรมชุมชนในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ท้ายที่สุด ควรมีการพัฒนาต่อยอดระบบข้อมูลดิจิทัลของ LIP เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดเก็บ วิเคราะห์ และใช้ประโยชน์จากข้อมูลนวัตกรรมชุมชนในระยะยาว

References

- Amornwivat, S. (2001). *The learning process from learning resources in the community and nature*. Retrieved from <https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/763-file.pdf>.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Ganjanapan, A. (2015). *Cultural areas in the development discourse Kamkued-Kampak: Northern Cultural Research*. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Magis, K. (2010). Community resilience: An indicator of social sustainability. *Society & Natural Resources*, 23(5), 401-416.
- Manzini, E., & Coad, R. (2015). *Design, When Everybody Designs: An Introduction to Design for Social Innovation*. Massachusetts: MIT Press.
- Miles, M., & Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). California: SAGE Publications, Inc.
- Ministry of Higher Education. (2021). *Report on the University to Tambon (U2T) project: Integrated sub-district economic and social upgrading*. Bangkok: Ministry of Higher Education.
- Nartsupha, C. (2010). *Modernity and the community culture school of thought*. Bangkok: Sangsan Publications.

- Office of the National Economic and Social Development Council. (2020). *Provincial development index report 2020*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). *The thirteenth national economic and social development plan (2023-2027)*. Retrieved from www.nesdc.go.th/wp-content/themes/plant3-child/assets/pdf/13/article_file_20230615134223.pdf.
- Phetprasert, N. (1999). *Community Business: A Possible Route*. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Reed, M., Evelyn, A., Cundill, G., Fazey, I., Glass, J., Laing, A., ... & Stringer, L. (2010). What is Social Learning?. *Ecology and Society*, 15(4). r1.
- Rogers, E. (2003). *Diffusion of Innovations* (5th ed.). New York: Free Press.
- Seyfang, G., & Smith, A. (2007). Grassroots innovations for sustainable development: Towards a new research and policy agenda. *Environmental Politics*, 16(4), 584-603.
- Shockley, G. (2015). The International Handbook on Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research, edited by Frank Moulaert, Diana MacCallum, Abid Mehmood, and Abdelillah Hamdouch. *Journal of Regional Science*, 55(1), 152-154.
- Wasi, P. (2011). New perspective and management concepts in community health system; new concepts of management in community health system development. In S. Srivanichakorn & S. Pratum-nan (eds.). *Health & Primary Care Expo: New Management New Possibility* (pp. 8-24). Nonthaburi: Sahamitr Printing and Publishing.

Data Availability Statement: The raw data supporting the conclusions of this article will be made available by the authors, without undue reservation.

Conflicts of Interest: The authors declare that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Publisher's Note: All claims expressed in this article are solely those of the authors and do not necessarily represent those of their affiliated organizations, or those of the publisher, the editors, and the reviewers. Any product that may be evaluated in this article, or that its manufacturer may claim, is not guaranteed or endorsed by the publisher.

Copyright: © 2026 by the authors. This is a fully open-access article distributed under the terms of the Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).